

GAJDOŠ, M. – KONEČNÝ, S. *Ukrajinská menšina na Slovensku ako objekt a subjekt politiky*. III. (1954–1960). IV. (1954–1960).

Prešov: Pre Spoločenskovedný ústav SAV v Košiciach vydalo UNIVERSUM-EU, 2018, 162 s. (III.); 2019, 247 s. (IV.).

V Právněhistorických studiích již vyšla v roce 2017 (č. 47/2, s. 157–161) rozsáhlá recenze na první dva svazky této významné publikace, nyní tedy přichází třetí a čtvrtý díl. Recenzent tehdy pojednal nejenom o publikaci, ale poměrně důkladně nastínil také spolupráci české právní historie s východním Slovenskem a problémy výzkumu menšinové otázky v ČR a na Slovensku. Do těchto širších otázek zde recenzent tentokrát nemíni zabíhat a odvolává se na starší recenzi.

Kooperace české právní historie s východním Slovenskem ale úspěšně pokračuje, což je třeba krátce zmínit. Jde zejména o aktivity v rámci projektu NAKI II DG18P02OVV064 Právní, historické a společenskovední aspekty nových a tradičních menšin v České republice (hlavní pracoviště PF UK, projekt vedený prof. Kuklíkem, tajemník dr. Petráš). Právě prof. Kuklík spolu s recenzentem dr. Petrášem zpracovali příspěvek o aktuálních problémech výzkumu právního postavení menšin v České republice, a to pro významnou publikaci *Aktuálne otázky výskumu národnostnej politiky a národnostných vzťahov na Slovensku v 20. a 21. storočí*.¹ Ta vyšla i v angličtině, obě jazykové verze jsou ostatně nejenom tištěné, ale také volně na internetu pod stránkami klíčového slovenského pracoviště věnujícího se menšinám – Spoločenskovedného ústavu SAV v Košiciach. Tendence – na Slovensku našťastí dost častá – alespoň část publikací poskytovat volně veřejnosti je nepochybně pozitivní. Oba autoři recenzované publikace, ke kterým se po krátké odbočce nyní vracíme, jsou ostatně emeritními pracovníky uvedené klíčové slovenské instituce.

Třetí a čtvrtý díl této rozsáhlé práce věnované ukrajinské menšině na Slovensku jsou rozděleny logicky na vědeckou monografii ve třetím a dokumenty ve čtvrtém díle. Třetí díl je dělen na tři hlavní části, a to ukrajinskou menšinu a rozvoj severovýchodního Slovenska (s. 10–47), vývoj řešení ukrajinské otázky (s. 48–90), a Ukrajinci v kulturním životě regionu (s. 91–140), na konec pak závěr (s. 141–151) a seznam pramenů a literatury (s. 152–162).

¹ PETRÁŠ, R. – KUKLÍK, J. Aktuální problémy výzkumu právního postavení menšin v České republice. In: ŠUTAJ, Š. – REGINÁČOVÁ, N. – HELDÁKOVÁ, L. (eds.). *Aktuálne otázky výskumu národnostnej politiky a národnostných vzťahov na Slovensku v 20. a 21. storočí*. Prešov: Universum, 2017, s. 129–138. Anglická verze PETRÁŠ, R. – KUKLÍK, J. Current Problems of Research on the Legal Status of Minorities in the Czech Republic. In: ŠUTAJ, Š. – REGINÁČOVÁ, N. – HELDÁKOVÁ, L. (eds.). *Current Issues of Research on Nationality Policy and Nationality Relations in Slovakia in the 20th and the 21st Centuries*. Prešov: Universum, 2017, s. 129–138. Též volně na internetu na stránkách Spoločenskovedného ústavu SAV: <https://www.svusav.sk/vystupy/oddelenie-historie/#2017>.

První část třetího dílu (Ukrajinská menšina a rozvoj severovýchodního Slovenska) samozřejmě reaguje na klíčový prvek vývoje regionu, který byl v Československu nejméně rozvinutý. Obecný rozvoj Slovenska této doby včetně industrializace zde znamenal zvlášť výrazný skok, ovlivňující samozřejmě i život ukrajinské menšiny. Najdeme zde např. statistiky ekonomického vývoje, ale je třeba ocenit nepřehlížení důležitých právních dokumentů, jako je ústavní zákon č. 33/1956 Sb., který rozšířil pravomoci slovenských orgánů i kvůli organizaci industrializace (s. 20). I když značný zájem o hospodářské aspekty může v práci věnované menšině překvapit, zkušený zájemce o problematiku ocení komplexní přístup autorů, důležitý právě pro skupinu jako jsou Ukrajinci žijící v nejhudším regionu jinak dosti vyspělého Československa. Je zjevné (s. 29), že mnohé místní problémy způsoboval mechanický přístup centra ke státu, které i tomuto svébytnému regionu spíše jen automaticky přerozdělovalo celostátní úkoly, což selhávalo zejména u zde stále klíčového zemědělství. Životní úroveň Ukrajinců byla nadále výrazně nižší, nejenom než byl průměr státu jako celku, ale i v rámci chudého Prešovského kraje (s. 47).

Druhá část třetího dílu (Vývoj řešení ukrajinské otázky) sleduje složité aspekty postoje státu k menšině, které byly velmi komplikovány málo rozvinutým národním vědomím, takže k menšině se hlásila jen část jejich příslušníků. Klíčovou roli hrála organizace menšiny Kulturní spolek ukrajinských pracujících (KSUP) založená v roce 1954 (s. 50). Značný zájem je také věnován okolnostem správní reformy z roku 1960 v regionu (s. 83–90), která velmi narušila menšinovou (dle dobové terminologie národnostní) politiku v celém státě.

Poslední, třetí část třetího dílu se věnuje některým klíčovým prvkům menšinového života (Ukrajinci v kulturním životě regionu). Postoj státu k ukrajinské menšině totiž prošel po druhé světové válce komplikovaným vývojem. Zpočátku hrálo zásadní roli, že jako jediná z významných menšin (kromě rozptýleně žijících Židů a Cikánů – Romů) nebyla vázána na nepřátelský stát, jako tomu bylo u Němců a Maďarů, ale vzhledem k událostem roku 1938 částečně i u Poláků. Naopak zde byl obecně uctíván Sovětský svaz-osvoboditel, tedy jeho Ukrajinská sovětská svazová republika. Na počátku komunistického režimu se však projevil některé problémy jako vazba národního uvědomění na nepřátelskou řeckokatolickou církev a orientace mnohdy spíše rusínská než ukrajinská. Zejména snaha prosazovat od září 1953 výhradně ukrajinské školství pro menšinu bez ohledu na místní nářečí vedla k jeho permanentní krizi (s. 91) a mnozí rodiče preferovali raději slovenské školy nebo dokonce bojkotovali školní docházku (s. 92)! Také snaha podporovat pravoslaví na úkor tradičně silné řeckokatolické církve vedla k mnoha obtížím pro režim a místní obyvatelé často ukazovali značnou kuráž (s. 103–105). Podpora místní kultury státem ovšem přinášela mnohé pozitivní výsledky.

Čtvrtý díl publikace obsahuje klíčové dokumenty k otázce, mnohé z nich nemálo přínosné i pro právní historii. Formálně-právní úroveň těchto materiálů samozřejmě nebývá vysoká, jak bylo za komunistické éry obvyklé, ale charakteristicky ukazují dominanci stranické politiky před právem, což dobře zná každý autor věnující se důkladněji období 1948–1989. Nejpočetnější jsou tedy logicky dokumenty ÚV KSS a KV KSS, tedy ústředního a krajského výboru Komunistické strany Slovenska. Zájem je věnován různorodým otázkám včetně dělení archiválií, ale často se objevují hlavně materiály k ukrajinským školám a problémům řeckokatolické a pravoslavné církve, tedy k otázkám stručně nastíněným v předchozím odstavci. Dokumenty jsou řazeny chronologicky.

Autorům se podařilo vytvořit vcelku kvalitní čtyřdílnou publikaci důkladně analyzující státní politiku k ukrajinské menšině od roku 1945 až do správní reformy 1960.

René Petráš

doi: 10.14712/2464689X.2020.39